

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.62>

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО ЗА ІНІЦІАТИВОЮ КРЕДИТОРА

Ярмоленко О.С.,

*кандидат юридичних наук, докторант
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Ярмоленко О.С. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора.

У випадках, коли боржник у зобов'язальних правовідносинах стає неспроможним більше платити «по рахунках», єдиний шлях, який залишається у кредитора чи кредиторів такого боржника для захисту їх фінансових інтересів, – це відкриття провадження у справі про банкрутство щодо такого боржника. Проте на практиці з цим також не все так просто, що обумовлює необхідність дослідження даної проблематики. Метою статті є розкриття актуальних питань, що виникають під час відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора, дослідження проблем, що виникають у цій сфері та формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства України про банкрутство.

Звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо його боржника є одним із проявів реалізації права ініціюючого кредитора на судовий захист. Наголошено, що можливість кредитора звернутися до механізмів погашення боргів його неплатоспроможного боржника через процедури банкрутства передбачена тільки для тих кредиторів, які мають грошові вимоги до юридичних осіб. Якщо ж боржником кредитора виступає фізична особа, то такий кредитор обмежений у можливості захисту своїх прав через процедури банкрутства, і може скористатися всім інструментарієм, що пропонує нам законодавство у цій сфері, тільки у тому випадку, коли сам боржник – фізична особа виявить бажання ініціювати провадження у справі про неплатоспроможність щодо себе. Пропонується передбачити у законодавстві України право кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство щодо боржника, який є фізичною особою-підприємцем.

Досліджено умови відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора. Проаналізовано наявність спору про право як підставу для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство, досліджено судову практику у цій сфері.

Проаналізовано положення законодавства про банкрутство щодо можливості ініціюючого кредитора до дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у заяві про відкриття провадження у справі про банкрутство подавати пропозицію щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, господарський процес, кредитор, боржник, спір про право.

Iarmolenko O.S. Opening of bankruptcy proceedings at the initiative of the creditor.

In cases where a debtor in an obligation becomes unable to pay “on account” any more, the only way left to the creditor or creditors of such debtor to protect their financial interests is to open bankruptcy proceedings against such debtor. However, in practice, not everything is so simple, which makes it necessary to study this issue. The purpose of the article is to reveal relevant issues that arise during the opening of bankruptcy proceedings at the initiative of the creditor, to study the problems that arise in this area and to formulate proposals for improving Ukrainian bankruptcy legislation.

The creditor's appeal to the court with an application to open bankruptcy proceedings against his debtor is one of the manifestations of the right of the initiating creditor to judicial protection. It is emphasized that the possibility of the creditor to apply to the debt repayment mechanisms of his insolvent

debtor through bankruptcy procedures is provided only for those creditors who have monetary claims against legal entities. If the debtor of the creditor is a natural person, then such a creditor is limited in the ability to protect his rights through bankruptcy procedures, and can use all the tools offered by the legislation in this area, only in the event that the debtor himself – a natural person shows a desire to initiate proceedings in an insolvency case against himself. It is proposed to provide in the legislation of Ukraine the right of a creditor to initiate bankruptcy proceedings against a debtor who is an individual entrepreneur.

The conditions for opening bankruptcy proceedings at the creditor's request have been studied. The presence of a legal dispute as a reason for refusing to open bankruptcy proceedings was analyzed, and judicial practice in this area was studied.

The provisions of the bankruptcy legislation regarding the ability of the initiating creditor to submit a proposal for the nomination of an arbitration manager to perform the powers of a property manager or a restructuring manager before the day of the start of operation of the Unified Judicial Information and Telecommunication System in the application for opening proceedings in the bankruptcy case have been analyzed.

Key words: bankruptcy, insolvency, economic process, creditor, debtor, legal dispute.

Постановка проблеми. Сучасні інструменти захисту прав кредиторів у позовному та наказному провадженнях не завжди виявляються ефективними, оскільки мало отримати рішення суду (чи судовий наказ) на свою користь, важливо ще реально виконати таке судове рішення. З цим, як показує практика, часто виникають проблеми, обумовлені елементарною фінансовою неспроможністю боржника виконати судове рішення. Також поширеними є випадки, коли кредитори навіть не бачать змісту розпочинати позовне провадження проти свого боржника, з огляду на глибокі фінансові проблеми останнього та об'єктивну неможливість виконання у майбутньому судового рішення проти боржника. У таких ситуаціях звернення кредитора до інструментів позовного та наказного провадження може виявитися нічим іншим, як зайвою втратою часу та ресурсів. У випадках, коли боржник у зобов'язальних правовідносинах стає неспроможним більше платити «по рахунках», єдиний шлях, який залишається у кредитора чи кредиторів такого боржника для захисту їх фінансових інтересів, – це відкриття провадження у справі про банкрутство щодо такого боржника. Проте на практиці з цим також не все так просто, що обумовлює необхідність дослідження даної проблематики.

Стан опрацювання цієї проблематики. Актуальні питання відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом неодноразово опинялися у центрі уваги вітчизняних науковців та практиків, серед яких можна відзначити: О. Беляневич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирську, Л. Грабован, М. Гурина, В. Джуна, В. Дутку, С. Жукова, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузу, В. Радзивілок та інших. Разом з цим, відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора завжди було і буде актуальним з огляду на постійні зміни як у законодавстві, так і в судовій практиці, що свідчить про актуальність даного дослідження.

Метою даної статті є розкриття актуальних питань, що виникають під час відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора, дослідження проблем, що виникають у цій сфері та формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства України про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. Існуючий механізм захисту прав та інтересів учасників господарських відносин є явищем, яке базується на багатому європейському досвіді та має значний потенціал для подальшого розвитку господарського судочинства в Європі [1, с. 2]. Правові норми, що регламентують провадження у справах про банкрутство, покликані захищати за допомогою господарського суду та передбаченого у законодавстві механізму права та інтереси і боржників, і кредиторів. Процесуальна діяльність по відкриттю провадження у справі у господарському суді, має пріоритетне значення в контексті забезпечення права особи на судовий захист і на реалізацію усього комплексу завдань та цілей судочинства [2, с. 120-121].

Звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо його боржника є одним із проявів реалізації права ініціюючого кредитора на судовий захист. У науковій літературі зазначається, що необхідність у захисті виникає тільки за наявності правового спору, після спричинення шкоди правовим стосункам або реальної його загрози. Оскільки

захист є діяльністю з усунення перешкод в нормальному функціонуванні правовідносин, то він відбуватиметься тільки тоді, коли на нього матиме право правомочний суб'єкт [3, с. 55]. І. Бутирська обґрунтовує, що поки немає відкритого провадження у справі про банкрутство, говорити про відносини неплатоспроможності (банкрутства) не можна (не беручи до уваги санацію боржника до відкриття провадження) [4, с. 25].

Відповідно до положень ч. 2 ст. 8 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство мають боржник, кредитор. Право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність має боржник. Як бачимо, законодавець по-різному урегулює коло суб'єктів, які можуть ініціювати провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) залежно від того, чи є боржник юридичною, чи фізичною особою. Якщо в ролі боржника, неспроможного виконати свої фінансові зобов'язання, виступає фізична особа, то ініціювати провадження щодо останньої може виключно вона сама. Д. Мандичев з цього приводу наголошує, що боржник, ініціюючи справу про неплатоспроможність щодо себе, повинен запропонувати справедливую реструктуризацію своїх зобов'язань, а кредитори, які входять у процедуру реструктуризації в межах справи про неплатоспроможність фізичної особи, мають розраховувати на одержання грошових коштів після такої реструктуризації [5, с. 89].

Таким чином, можливість кредитора звернутися до механізмів погашення боргів його неплатоспроможного боржника через процедури банкрутства передбачена тільки для тих кредиторів, які мають грошові вимоги до юридичних осіб. Якщо ж боржником кредитора виступає фізична особа, то такий кредитор обмежений у можливості захисту своїх прав через процедури банкрутства, і може скористатися всім інструментарієм, що пропонує нам КУзПБ у цій сфері, тільки у тому випадку, коли сам боржник – фізична особа виявить бажання ініціювати провадження у справі про неплатоспроможність щодо себе. Такий стан речей видається не зовсім справедливим, особливо якщо вести мову про фізичних осіб-підприємців, які чинним законодавством про банкрутство фактично прирівняні до фізичних осіб. Так, досить зрозумілим є надання можливості фізичним особам без статусу підприємця на власний розсуд обирати – скористатися процедурами банкрутства чи ні. Проте якщо контрагентом кредитора виступає боржник – фізична особа-підприємець, то чому б не надати такому кредитору також право на ініціювання провадження у справі про банкрутство щодо свого боржника? Це би відповідало принципу рівності суб'єктів господарювання. Тому пропонується передбачити у законодавстві України право кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство щодо боржника, який є фізичною особою-підприємцем.

Повертаючись до банкрутства юридичних осіб, зазначимо, що і тут часто кредитору не так то просто відкрити провадження у такій справі. Так, як відзначає Р. Поляков, питання про відмежування стійкої неплатоспроможності від тимчасових фінансових труднощів боржника все рівно залишається відкритим. Сам по собі факт наявності безспірних вимог, які хоча і підтверджені судовим рішенням, і є простроченими, ще не означає, що боржник є неплатоспроможним [6, с. 91]. Однак це все буде детально досліджуватися та вирішуватися господарським судом безпосередньо у підготовчому засіданні у справі про банкрутство, де суд повинен встановити не лише факт неплатоспроможності боржника, але і відсутність перешкод для відкриття провадження у справі про банкрутство.

У іншій своїй науковій праці Р. Поляков справедливо наголошує: «Незважаючи на те, що ч. 6 ст. 39 КзПБ передбачає тільки дві правові перешкоди, що можуть стати на заваді відкриття провадження у справі про банкрутство, в інших статтях цього Кодексу містяться й додаткові. Серед них варто виділити: спір про право; сплата заборгованості боржником перед підготовчим засіданням; відсутність неплатоспроможності (загрози неплатоспроможності) в боржника; наявність відкритого раніше провадження у справі про банкрутство; відсутність у боржника статусу суб'єкта банкрутства» [7, с. 145-146].

С. Жуков виділяє наступні умови, за яких провадження у справі про банкрутство відкривається за заявою кредитора: 1) наявність будь-яких вимог до боржника, строк виконання яких настав (особливі умови до них відсутні) (п. 3 ст. 34 Кодексу); 2) нездатність боржника виконати майнові зобов'язання. Боржник може погасити заборгованість до підготовчого засідання. Це обов'язково перевіряє суд (п. 3 ст. 39 Кодексу); 3) кредитор має довести суду, що його вимоги не свідчать про наявність спору про право, який підлягає вирішенню у порядку позовного провадження (це може бути, наприклад, визнана претензія) (п. 6 ст. 39 Кодексу); 4) кредитор має довести наявність

неплатоспроможності боржника, а саме – неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом (до цього було – не інакше, як через відновлення його платоспроможності) (п. 1 ст. 1 Кодексу) [8].

Таким чином, відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора можливе тільки після ґрунтовної перевірки судом ознак неплатоспроможності боржника, та з'ясування відсутності підстав для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство. Це видається обґрунтованим з огляду на те, що внаслідок відкриття провадження у справі про банкрутство суб'єкт господарювання набуває спеціального, за законодавством про банкрутство, статусу – статусу боржника [9, с. 87]. Разом з тим, щодо обставин, які часто стають перешкодою для відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою ініціюючого кредитора, слід окремо виділити наявність спору про право. Господарський спір у науці господарського процесуального права визначається як протиріччя між учасниками господарських відносин щодо різного розуміння взаємних прав та обов'язків, які наявні через реалізацію або порушення правових норм в економіці та які підлягають вирішенню сторонами або в юрисдикційному порядку [10, с. 14]. Наявність на момент вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство спору про право між боржником та кредитором є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство.

Так, наприклад, як вбачається з ухвали Господарського суду Дніпропетровської області у справі № 904/1624/24 від 08 травня 2024 р. ініціюючий кредитор в підтвердження безспірності грошових вимог до боржника послався на рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 22 лютого 2024 р. по справі № 904/2517/23 за позовом кредитора до боржника, згідно з яким з боржника на користь кредитора стягнуто заборгованість за договором поставки у розмірі 610 847,27 грн., 7330,17 грн. судового збору та 40 000 грн. витрат на професійну правничу допомогу. Кредитор зазначав, що рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 22 лютого 2024 р. по справі № 904/2517/23 набрало законної сили, для його примусового виконання видано наказ від 08 квітня 2024 р. Наказ станом на дату проведення підготовчого судового засідання до виконання кредитором не пред'являвся. Наполягаючи на тому, що між ініціюючим кредитором та боржником існує спір про право, представник боржника посилався на те, що 02 травня 2024 р. боржником подано апеляційну скаргу на рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 22 лютого 2024 р. по справі № 904/2517/23, тому просив відмовити заявнику у відкритті провадження у справі про банкрутство. Зважаючи на те, що боржником подано апеляційну скаргу на рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 22 лютого 2024 р. у справі № 904/2517/23, а станом на дату проведення підготовчого судового засідання – 08 травня 2024 р. дана апеляційна скарга не розглянута апеляційною інстанцією, господарський суд прийшов до висновку про наявність між ініціюючим кредитором та боржником спору про право по тих грошових вимогах, які заявлені як безспірні [11].

У наведеному прикладі цікавим є те, що апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції подана більше ніж через 3 місяці після ухвалення рішення місцевим господарським судом, і за 6 днів до проведення підготовчого судового засідання у справі про банкрутство. Проте чи подано таку апеляційну скаргу з пропуском строку на апеляційне оскарження з поважних причин чи ні, і чи не було єдиним мотивом подання такої скарги перешкодження відкриттю провадження у справі про банкрутство – покаже тільки час.

Як справедливо зауважує Ю. Серебрякова, визнання судом факту наявності спору про право лише на підставі висловлення незгоди боржника із заявленими до нього грошовими вимога здатне стати наслідком зловживання боржником своїм правом [12, с. 89]. За словами судді Верховного Суду О. Васьковського, суд не може формально підходити до визначення наявності «спору про право», який зводиться лише до заперечень боржником існування тих чи інших правовідносин. У кожному конкретному випадку суд досліджує заперечення боржника, зокрема, чи ґрунтуються вони на обставинах справи та підтверджуються відповідними доказами [13].

Якщо ініціюючому кредитору все-таки вдається відкрити провадження у справі про банкрутство щодо боржника, то цікаво, що відповідно до п. 2-1 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ: «До дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи призначення арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією у разі відкриття провадження у справі про банкрутство (не-

платоспроможність) здійснюється з урахуванням особливостей, визначених цим пунктом. Заява ініціюючого кредитора або боржника – фізичної особи про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), крім відомостей, передбачених ч. 1 ст. 34, ч. 2 ст. 116 цього Кодексу, повинна містити пропозицію щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією. Ініціюючий кредитор або боржник – фізична особа додає до заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) заяву арбітражного керуючого, зазначеного в абзаці другому цього пункту, про участь у справі, яка повинна відповідати вимогам, встановленим ч. 3 ст. 28 цього Кодексу. Господарський суд, відкриваючи провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), призначає арбітражного керуючого, зазначеного в абзаці другому цього пункту, розпорядником майна або керуючим реструктуризацією» [14].

Як бачимо, можливість до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи обирати арбітражного керуючого на власний розсуд КУзПБ надає тільки ініціюючому кредитору та боржнику – фізичній особі. Боржник – юридична особа таким правом не наділений. Враховуючи, що провадження у справі про банкрутство щодо боржника – юридичної особи може ініціювати і сам боржник, і його кредитори (на відміну від справи про неплатоспроможність фізичної особи), тут вбачається свого роду «законодавчий запобіжник» від зловживань процедурою банкрутства з боку недобросовісних боржників. Логіка законодавця, який надає право ініціюючому кредитору обирати арбітражного керуючого, доволі зрозуміла: адже якщо вже ініціюючий кредитор сплачує чималий судовий збір, авансування винагороди арбітражного керуючого, то природньо, що такому кредитору слід надати хоч якийсь привілей у вигляді можливості залучати саме того арбітражного керуючого, якого такий кредитор вважає достатньо компетентним для ведення справи, яку такий кредитор ініціює. У цьому контексті не можна не погодитися з думкою, що «...кредитор, який оплачує роботу арбітражного керуючого, повинен мати змогу обрати арбітражного керуючого, який є фахівцем у банкрутстві та якому він довіряє» [15, с. 27].

Висновки. Отже, звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо його боржника є одним із проявів реалізації права ініціюючого кредитора на судовий захист. Можливість кредитора звернутися до механізмів погашення боргів його неплатоспроможного боржника через процедури банкрутства передбачена тільки для тих кредиторів, які мають грошові вимоги до юридичних осіб. Пропонується передбачити у законодавстві України право кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство щодо боржника, який є фізичною особою-підприємцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Butyrsky A.A., Nikolenko L.N., Ivanyuta N.V., Butyrskaya I.A., Kabenok Y.V. Economic Disputes Resolving Models by Courts in the Post-Soviet Countries. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. No. 24 (2). P. 1–9.
2. Кіщак Д.С. Теоретичні аспекти відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 116–121.
3. Ніколенко Л.М. Зміст захисту в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 7 (163). С. 63–66.
4. Бутирська І. Провадження у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. № 4. С. 23–32.
5. Мандичев Д. Судовий контроль у процедурі банкрутства фізичних осіб. *Публічне право*. 2021. № 3. С. 88–95.
6. Поляков Р. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (неспроможність) в Україні та в Німеччині. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 87–94.
7. Поляков Р.Б. Підготовче засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. Вип. 97. С. 137–152.
8. Жуков С. Деякі нюанси відкриття та закриття провадження у справі згідно Кодексу України з процедур банкрутства. URL: <https://algiz.legal/deyaki-nyuansi-vidkrittuya-ta-zakrittuya-provazhennya-u-spravi-zgidno-kodeksu-ukraïni-z-procedur-bankrutstva/> (дата звернення: 02.06.2024).

9. Кабенюк Ю. Загальна характеристика відносин арбітражного управління у процедурі банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 87–95.
10. Бутирський А.А. Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи: дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Чернівці, 2015. 473 с.
11. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області у справі № 904/1624/24 від 08 травня 2024 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118921126> (дата звернення: 01.06.2024).
12. Серебрякова Ю.О. Наявність спору про право як умова відкриття провадження у справі про банкрутство. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2019–2020 рр. (квітень–травень 2021 р.)*. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. С. 88-89.
13. Спир про право як підстава для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство: судді ВС висвітлили проблематику питання. *Верховний Суд*. 28 травня 2024 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1612741/> (дата звернення: 01.06.2024).
14. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
15. Бутирський А.А., Ніколенко Л.М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32.